

Minder werk, minder gek

- 1 Werk wordt belangrijk gevonden in Nederland. En we werken hard. Zo hard dat het lijkt alsof we constant buiten adem zijn. De huidige hang naar luxe, het continu bereikbaar willen of moeten zijn, het tweeverdienerschap, de hoofd-arbeid en de opkomst van de meritocratie¹⁾ verklaren grotendeels de werkgekte die nu heerst. Het is interessant die werkgekte te bekijken vanuit het perspectief dat de ‘slinger-beweging van de geschiedenis’ ons biedt.
- 2 Nederland was na de Tweede Wereldoorlog een sober, solide en vooral nijver land. Het leven stond in het teken van de wederopbouw. In de jaren zestig en zeventig kwam hierop een reactie: het belang van werk en geld werd opnieuw afgewogen. In die discussie speelden in de jaren zeventig de ‘nieuwe vrijgestelden’ een belangrijke rol: hooggeschoolde en goed-betaalde mensen die van hun hobby hun werk maakten en veel minder uren werkten dan waarvoor ze betaald werden. In die jaren was het idee van prestaties leveren op de achtergrond geraakt. Werk was een speelplaats voor persoonlijke groei. Na de krapte op de arbeidsmarkt van de jaren zestig rekenden deze nieuwe vrijgestelden er nog steeds op dat ze wel een baan zouden vinden. Dit gevoel van zekerheid was ook aanwezig bij scholieren en studenten. Die hadden geen haast. Wie op zijn twintigste ‘pas’ ging studeren, hoorde allerminst tot de oudsten van zijn jaar. Ook was niemand bang dat hij ooit te oud zou zijn voor een leuke baan, ook niet wanneer hij pas met dertig ging werken.
- 3 Maar de ‘slinger van de geschiedenis’ ging de andere kant op. Twee oliecrises, stijgende werkloosheid, stagnerende groei, hardnekkige inflatie en grote overheidstekorten deden hun invloed in de jaren tachtig gelden. Veel van de economische problemen in Nederland werden toegeschreven aan een te omvangrijke overheid en aan de *Dutch Disease*: te veel praten en te weinig werken. Er werd bezuinigd, omgebogen en afgeslankt. Overheidsuitgaven werden beteugeld, rendementen van bedrijven moesten omhoog, persoonlijke groei moest wijken voor marktwerking en resultaatverantwoordelijkheid.
- 4 In 1987 verscheen er in het maandblad *Intermagazine* onder de kop ‘Weggezuiverd’ een artikel waarin de nieuwe vrijgestelden ten grave werden gedragen als ‘paria’s van het non-nonsense-tijdperk’. Naarmate betaald werk in de jaren tachtig schaarser werd, werd het steeds meer op een voetstuk geplaatst. Logisch: als iets niet meer vanzelfsprekend is, ga je het pas echt waarderen. Er werd hard gewerkt om uit de klauwen van het werkloosheidsmonster te blijven.
- 5 De nieuwe zakelijkheid van deze jaren onttaardde echter in een blind streven naar efficiency. Toen in 1989 de Berlijnse Muur viel, was het hek van de dam. Het einde van het communisme werd opgevat als een rechtvaardiging voor de vrije markt. Marktwerking werd heilig. Kortetermijnresultaten moesten omhoog. Alleen door met steeds minder mensen meer werk te verrichten, konden bedrijven hun winst opvoeren en aandeelhouders tevreden stellen: productiviteit was het enige wat telde. Deze bejubeling van de vrije markt ging hand in hand met de verering van geld. Hoe meer geld, hoe meer succes. Hebzucht, vond men, was niet langer een eigenschap om je voor te schamen.
- 6 Inmiddels leven we in 2000, is de economische crisis achter de rug, groeit de economie en heersen grote tekorten op de arbeidsmarkt. Niettemin blijven rusteloosheid, onzekerheid en angst bestaan. Studenten willen zo jong mogelijk afstuderen om hun kansen op de arbeidsmarkt te vergroten. Hoe jonger ze zich bij een bedrijf aanmelden, des te groter schatten zij de kans dat ze worden aangenomen en razendsnel carrière kunnen maken. Tegenwoordig moeten ze ‘het’ voor hun veertigste hebben gemaakt.
- 7 Geen wonder dat vooral hoger opgeleide jongeren last hebben van een hoge werkdruk, zoals blijkt uit onderzoek van de Stichting Kwaliteitsbevordering Bedrijfsgezondheidsdienst (SKB). De onderzoeken naar tijdbesteding van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) laten bovendien zien dat zij het tussen hun dertigste en vijftigste drukker dan ooit hebben met de combinatie werk, scholing en huishouden. Het leven is voor deze leeftijdsgroep een inspannende triatlon.
- 8 Ogenschijnlijk staat het geconstateerde tijdgebrek op gespannen voet met de sinds 1982 ingevoerde arbeidstijdverkorting (ATV). Bij nadere bestudering blijkt echter dat de opmars van tweeverdieners het effect van de ATV tenietdoet en dat er per huishouden steeds meer betaalde arbeid wordt verricht. Steeds duidelijker is sprake van een ‘zwoegende elite’. Anders dan de ‘nieuwe vrijgestelden’ van de jaren zeventig, die minder werkten dan waartoe ze waren verplicht, maakt de zwoegende elite juist langere werkweken dan waarvoor ze officieel wordt ingehuurd en werkt ze dag en nacht. Werk lijkt het middelpunt van alles geworden. “Druk, druk, druk. De zaak loopt als een dolle!” Met die woorden gaf cabaretier Youp

Eindexamen Nederlands havo 2003-II

havovwo.nl

- van 't Hek een typering van de drukte van de jaren negentig.
- 9 Actie roept reactie op, zo laat de 'slinger van de geschiedenis' telkens weer zien. Zoals het luie leven van de nieuwe vrijgestelden niet eindeloos kon duren, zo kan de huidige werkgekte evenmin blijven voortbestaan. We zullen niet aan vlijt ten onder gaan. De wal zal het schip keren. Ook door economische oorzaken zal deze kentering plaatsvinden.
- 10 Immers, in onze economie is de mens de 'kritische succesfactor'. Daarom wordt wel eens gezegd dat je op alle productiefactoren moet afschrijven, maar dat je kunt bijschrijven op mensen, omdat die zich ontwikkelen. Wanneer de 'kritische succesfactor' echter massaal opbrandt, moet je mensen wel degelijk afschrijven. De gestaag stijgende instroom in de WAO komt grotendeels voor rekening van mensen met psychische klachten. Wie duurzame economische ontwikkeling nastreeft, moet ervoor zorgen dat mensen het tempo kunnen bijbenen.
- 11 Zoals de vervuiling van water, bodem en lucht in de jaren zestig en zeventig het onbedoelde bijeffect was van een snelle industriële groei, zo lijkt de epidemie van psychische arbeidsongeschiktheid het onbedoelde effect van een snelle groei van de economie van de hoofdarbeid. De mensen met een burn-out van nu zijn de dode vissen in de Rijn van weleer. Duurzame economische groei heeft behalve schoon water ook heldere hoofden nodig.
- 12 Daarom huren werkgevers bedrijven in om werkstress te voorkomen en hun opgebrande werknemers te genezen. Deze nieuwe dienstverleners zijn vergelijkbaar met de milieutechnologen die sinds de jaren zeventig worden ingehuurd en aan wier inspanningen het mede is te danken dat er weer blauwe reigers staan langs sloten waarin kikkers kwaken.
- 13 Waarschijnlijk zal de stresspreventie zich ontwikkelen op een manier die vergelijkbaar is met de milieutechnologie. In eerste instantie werd milieuvervuiling tegengegaan door filters op schoorstenen te plaatsen om giftige stoffen op te vangen. Deze *end-of-pipe*-oplossing was in feite een lapmiddel. Tegenwoordig houden ingenieurs al bij het ontwerp van productieprocessen rekening met het milieu. Evenzo is het tegengaan van stress ook nu nog vaak een kwestie van symptoombestrijding: een cursus timemanagement hier, een massageapparaat daar. Het streven moet echter zijn om al bij het organiseren van werkprocessen rekening te houden met stresspreventie. Het tegengaan van langdurige, negatieve stress moet een integraal onderdeel worden van het takenpakket van managers. Pauzes en 'lummeltijd' moeten in ere worden hersteld. Door zulke maatregelen leren werkers in de economie van de hoofd-arbeid hoe ze het evenwicht kunnen handhaven tussen afstandelijkheid en betrokkenheid en leren ze hun krachten te spreiden over hun hele loopbaan.
- 14 Werknemers ondernemen ook zélf actie tegen werkgekte en tijdgebrek. Wat dat betreft, heeft de huidige burn-out-epidemie heilzame neveneffecten. Slachtoffers en hun omgeving gaan anders leven. *Onthaasten*, een term die in januari 1997 door minister Margreeth de Boer werd geïntroduceerd en aanvankelijk vooral mikpunt werd van spot, wordt steeds serieuzer genomen. De filosoof Arnold Cornelis verwoordde het belang ervan voortreffelijk: "Je moet zelf niet harder gaan lopen als de tijd harder gaat (...). Het enige juiste antwoord op de versnelling van deze tijd is innerlijk vertragen, anders raak je het stuur kwijt."
- 15 Is het gek dat Hans van der Kooij in februari van dit jaar door een jury uit de top van het bedrijfsleven werd uitgeroepen tot Manager van het Jaar? Van der Kooij geeft leiding aan een softwarebedrijf dat 320 medewerkers telt. Een beursgang wil hij niet. "Dat brengt te veel onrust in het bedrijf." Op het moment van zijn uitverkiezing genoot hij een sabbatsverlof van een jaar! Nee, het is niet raar dat een onthaastende ondernemer in het zonnetje wordt gezet. Hij is een symbool voor de ophanden zijnde kentering in de visie op werk. En die is nodig: 'onthaaste' mensen hebben niet alleen een prettiger leven, ze worden ook productiever. Doordat ze minder verbeteren werken, hebben ze een helderder hoofd en werken ze effectiever. Door te onthaasten gaat de 'slinger van de geschiedenis' de andere kant op en wordt voorkomen dat we ons door ons werk gek laten maken.

naar: *Annegreet van Bergen, publiciste en econoom*

uit: *de Volkskrant, 4 november 2000*

noot 1

meritocratie: samenleving waarin de sociale status van iemand wordt bepaald door zijn capaciteiten en prestaties

*De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen.
De Cevo is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.*

■ Tekst 2 Minder werk, minder gek

- 21p **24** □ Maak in correct Nederlands een goedlopende en begrijpelijke samenvatting van de tekst *Minder werk, minder gek* van maximaal 200 woorden. Uit je samenvatting moet voor iemand die de oorspronkelijke tekst niet gelezen heeft, duidelijk worden:
- welk probleem met betrekking tot het omgaan met werk aan de orde wordt gesteld;
  - met welke wetmatigheid de ontwikkeling in de opvattingen over werk kan worden verklaard;
  - welke ontwikkeling in de omgang met werk zich de laatste zestig jaar in grote lijnen heeft voorgedaan;
  - welke verandering in de huidige omgang met werk onvermijdelijk is en waarom die verandering noodzakelijk is;
  - welke oplossingen worden voorgesteld om aan de huidige problematiek een eind te maken en welke effecten ervan verwacht worden.